

Jordbruksstöd och hemmansägares balansräkningar

BERTIL LINDSTRÖM

När svenskt jordbruk utsattes för hård internationell konkurrens (främst från Nordamerika) under 1880-talet, initierades en politisk process som resulterade i tullskydd för svensk spannmål. Bland annat genom att det svenska jordbruket ställdes om mot ökad animalieproduktion klarade sig det från lönsamhetsproblem fram till 1930-talets depression. Den politiska process som initierades i detta läge ledde fram till omfattande regleringar med inriktning på att stödja det svenska jordbruket. En bärande princip blev att jordbrukare med sin verksamhet skulle kunna förtjäna lika mycket som industriarbetare. När man arbetar med skydd mot importkonkurrens, prisregleringar etc går det dock inte att undvika att olika företagare tjänar olika mycket på den statliga stödpolitiken. Som följd av den nya jordbrukspolitiken ökade årsinkomsterna för ägare till stora jordbruksfastigheter med betydligt fler kronor än årsinkomsterna för småbrukare.¹

Efter Sveriges inträde i EU är jordbruksstöd i all huvudsak en EU-fråga. Skattepengar från EU-länderna kanaliseras i form av stöd till jordbruksföretag i medlemsländerna. Dessutom finns skydd mot konkurrens från länder utanför EU. Utformningen av den gemensamma jordbrukspolitiken (GJP) läggs fast för begränsade tidsperioder och revideras inför övergången från en period till nästa. Här finns ambitioner att ta hänsyn till hur stödreglerna påver-

kar beslut om ”hur” och ”vad” inom enskilda företag samt hur sådana enskilda beslut sedan aggregeras till det samlade utbudet av enskilda varor, effekter på miljön etc.

Såväl inom samhällsvetenskaperna som inom beteendevetenskaperna stöter vi emellanåt på en sats som kan formuleras som ”kriterier fungerar som incitament”. Det kan handla om skatteplanering, statistikplanering (t ex pinnjakt), elevs/studenters examinationsplanering (med ”dolda läroplaner”) etc.

Jordbruksstöd har härvidlag bjudit på slående exempel. I kombination med produktionsstöd (även till lagerökning) finansierat med skattemedel och skydd mot importkonkurrens lyckades man bygga upp både smörberg och köttberg. Man lyckades få markägare att lägga produktiv jordbruksmark i träda. De återkommande revideringarna av GJP görs till stor del med syfte att undanröja dysfunktioner av det här slaget. Närmaste revidering kommer vid slutet av detta år (2013). Med den ordning, som snart kommer att revideras, påbörjades (2005) en frikoppling av stödet till jordbruksföretagens produktion. Stödet kopplades i stället till innehav av mark i olika regioner enligt ett detaljerat regelsystem.²

Offentligt stöd till en kategori av företagare medför att dessa – åtminstone momentant – får högre inkomster än de annars skulle ha. Inkomstfördelarna kapitaliseras dessutom ofta på ett sådant sätt att företagsägarna får större förmögenheter än de annars skulle ha haft. Allt detta är välkänt för ekonomer.

Det är också välkänt att det kan vara politiskt svårt att ta ifrån människor förmåner och förmögenhetsvärden. Emellanåt manifesteras svårigheterna drastiskt, t ex som traktorkaravaner på

INLÄGG

Bertil Lindström är universitetslektor emeritus i national-ekonomi vid Mittuniversitetet, Sundsvall. Han har publicerat forskningsrapporter och artiklar inom internationell ekonomi, efterfrågeanalys och teorin för ekonomiska regleringar. bertil.lindstrom856@bredband.net

¹ Historieskrivningen fram till 1960-talet bygger på Guldbandsen och Lindbeck (1969, s 16–18).

² Se t ex Brady m fl (2009) och Rabinowicz (2013).

motorvägar och spridning av naturgödsel på stadsgator.

Det finns människor som lyckas dra sig ur spelet med stora förmögenhetsvinster samtidigt som det finns andra företagsägare, som därmed skulle bli extra sårbara, om stödpolitiken avvecklades. Detta förklaras här i ett enkelt modellresonemang.

*Offentligt stöd och fastighetsvärde*³

Låt oss utgå från att en jordbruksfastighet värderas till 5 Mkr i ett läge då jordbruksprodukterna avyttras till världsmarknadspris och där det inte utgår något särskilt jordbruksstöd. Antag att det sedan införs någon form av jordbruksstöd, som ökar hemmansägarens inkomster. Om detta stöd bedöms vara bestående under överskådlig tid ökar fastighetens värde till – låt oss säga – 10 Mkr.

Hemmansägaren har nu fått ökade inkomster och dessutom en ökad förmögenhet. I hans/hennes balansräkning motsvaras fastighetsvärdet av ett eget kapital på 10 Mkr jämfört med 5 Mkr, innan jordbruksstödet infördes.

Redan här har det uppkommit en situation som hemmansägaren är angelägen att slå vakt om. När man både fått ökad inkomst och förmögenhet vill man inte gärna bli fräntagen vad man har blivit tilldelad.

Hur ser förmögenhetssituationen ut efter ett arvsskifte?

Antag nu att hemmansägaren avlider och efterlämnar fyra arvtagare! Hemmanet värderas till 10 Mkr.

Det anses vara mest rationellt att en av arvtagarna övertar hela hemmanet och löser ut de övriga tre arvtagarna. Den nye hemmansägaren tar därför upp ett lån på 7,5 Mkr för att lösa ut de övriga tre.

I den nya situationen har vi alltså

fyra arvtagare. En av dessa har en tillgång, värd 10 Mkr, en låneskuld på 7,5 Mkr och ett eget kapital på 2,5 Mkr. Var och en av de övriga har en finansiell tillgång på 2,5 Mkr och ett eget kapital på 2,5 Mkr.

Vad händer med förmögenhetsfördelningen om jordbruksstödet avskaffas?

Antag nu att man funderar på att avskaffa jordbruksstödet! Hur skulle då de fyra arvtagarnas balansräkningar påverkas? De tre som löstes ut av den fjärde skulle fortfarande ha finansiella tillgångar på 2,5 Mkr var och ett eget kapital på 2,5 Mkr var. Den nya hemmansägaren, däremot, skulle i det nya läget ha en fastighet värd 5 Mkr och en skuld på 7,5 Mkr samt därmed ett eget kapital på minus 2,5 Mkr.

Den nye hemmansägaren skulle känna en påtaglig motivation att protestera kraftfullt mot ett politiskt beslut att avskaffa jordbruksstödet. I den mån han/hon har olycksbröder och olycksysstrar finns det anledning att räkna med ett starkt politiskt motstånd mot att avskaffa jordbruksstödet.

Hur lätt är det att avskaffa ett jordbruksstöd som man en gång har infört?

Det kan bli svårt att snabbt försätta ett stort antal människor i en situation där deras tillgångsvärden minskar samtidigt som deras skulder inte minskar. Dessa människor skulle komma att känna sig grymt svikna om stödet avskaffades och därmed ledde till att de försattes i en så ofördelaktig situation.

Går det att bemästra ett sådant dilemma? Finns det någon metod för att kompensera förlorarna? Skattebetalarkollektivet kan få så stora fördelar av att systemet reformeras, att det ändå totalt uppstår tillräckligt stora vinster för att kollektivet ska ha fördel av att kompen-

³ Frågan om samband mellan jordbruksstöd och fastighetsvärden har behandlats ingående i bl a Gulbrandsen och Lindbeck (1969, kap 4, 5).

sera förlorarna. Skuldavskrivningar liknande vad som har tillämpats i samband med eurokrisen skulle kanske kunna vara en utväg.

En av sagorna i *Tusen och en natt* handlar om Sinbad Sjöfararen och hans sju resor. När han på sin femte resa har varit hygglig nog att börja bära en gamling från havet på sina axlar, hamnar han i ett slaveri som han har svårt att frigöra sig från. Gamlingen klamrar sig fast så ordentligt att Sinbad under mycket lång tid måste bära på bördan. Sinbad lyckas till sist frigöra sig från gamlingen – i detta fall utan att kompensera förloraren.

När vi tillsammans utformar politik,

borde vi ta lärdom också från världslitteraturens sagoskatt. Det gäller att på förhand kunna föreställa sig vad åtaganden kan komma att medföra!

REFERENSER

Brady, M, E Rabinowicz och C Sahrbacher (2009), "Jordbruksstöd utan krav på produktion: en bättre politik?", *Ekonomisk Debatt*, årg 37, nr 6, s 57–70.

Guldbrandsen, O och A Lindbeck (1969), *Jordbruksnäringens ekonomi*, Almqvist & Wiksell, Stockholm.

Rabinowicz, E (2013), *Bonde söker bidrag – en ESO-rapport om effektivitet i det svenska landsbygdsprogrammet*, rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2013:6, Finansdepartementet, Stockholm.